

LJUDSKA PRAVA U SRBIJI 2018

PRAVO, PRAKSA I
MEĐUNARODNI STANDARDI LJUDSKIH PRAVA

Beogradski centar za ljudska prava
Beograd, 2019

Uvod

Izveštaj o ljudskim pravima u Srbiji 2018. obuhvata analizu Ustava Srbije i važećih zakona u odnosu na građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava zajemčena međunarodnim ugovorima koji obavezuju Srbiju i koja su garantovana Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (PGP), Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (PESK), Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKPS) i njenim protokolima, Revidiranom evropskom socijalnom poveljom (ESP) kao i standardima ustanovljenim kroz praksu ugovornih tela UN i Evropskog suda za ljudska prava. Takođe, na odgovarajućim mestima uzeti su u obzir i standardi iz međunarodnih ugovora koji se bave pojedinim oblastima zaštite ljudskih prava (npr. UN Konvencija protiv mučenja, UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, UN Konvencija o pravima deteta, UN Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, UN Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije), kao i iz pojedinih ugovora Međunarodne organizacije rada (MOR). Analiziraju se svi propisi relevantni za određeno zajemčeno pravo. Izveštaj se odnosi na propise koji su bili na snazi tokom 2018. godine, ili su usvojeni u toku 2018. godine, nezavisno od toga kada počinje njihova primena.

Svrha analize nacрта zakona je da se stručnoj javnosti ukaže na moguće nedostatke ili nesaglasnost sa standardima u predloženim rešenjima da bi se uticalo na poboljšanje u procesu njihovog usvajanja u Narodnoj skupštini.

Pored zakona, analizira se i praksa državnih organa u primeni odredaba koje imaju uticaja na ostvarivanje ljudskih prava, što je često veći problem nego normativna rešenja. U tu svrhu saradnici Beogradskog centra sistematski prate informacije koje imaju vezu sa ljudskim pravima i izveštaje domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem ljudskih prava, kao i informacije i saopštenja profesionalnih udruženja. Redovno se prate izveštaji, saopštenja i preporuke Zaštitnika građana, Poverenika za pristup informacijama od javnog značaja i zaštitu podataka, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Agencije za borbu protiv korupcije i analizira se njihov uticaj na praksu državnih organa. Jedan deo istraživanja je zasnovan na informacijama dobijenim od državnih organa preko zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja ali i analizom prakse upravnih organa i sudova.

Za pripremu ovog izveštaja korišćeno je više izvora. Podaci su sakupljeni iz dnevnika *Danas*, *Politika*, *Večernje novosti*, *Srpski telegraf*, *Blic*, *Kurir*, *Alo* i *Informmer*, kao i iz nedeljnika *Vreme* i *Ilustrovana politika*. Korišćene su i vesti novinskih agencija *Beta*, *FoNet* i *Tanjug* i informacije *TV N1* i *Radija Slobodna Evropa*. Konsultovane su i informacije novinarskih organizacija NUNS, NDNV, UNS i Koalicije

medijskih udruženja kao i saopštenja Saveta za štampu. Materijal je prikupljan i od istraživačkih mreža *BIRN*, *KRIK* i *Cenzolovka*, kao i sa više portala. To su *Insajder*, *B92*, *Istinomer*, *Peščanik*, *Raskrikavanje*, *Južne vesti*, *Autonomija*, *Javno*, *Dijalog*, *FN-tragač*, *Radio 021*, *Radio Bum 93* i *Radnik*.

Zakoni koji su usvojeni ranijih godina a još uvek su važeći analizirani su u ranijim izveštajima, tako da se u ovom izveštaju čitaoci upućuju na te izveštaje ako žele detaljnije da se upoznaju sa njihovom sadržinom. U Izveštaju se ne daju konačne ocene već se uglavnom navode informacije koje su se pojavile u medijima ili izveštajima i saopštenjima nevladinih organizacija u toku godine.

Evrointegracije i (ne)demokratski uslovi za ostvarivanje ljudskih prava u Srbiji u 2018. godini

1. *Evropske integracije Srbije – daleko od očekivanog*

Očekivanja da će proces evropskih integracija biti glavni pokretač reformi u mnogim oblastima nisu ispunjena zbog velikog zastoja u ispunjavanju akcionih planova. Srbija je u 2018. godini otvorila četiri poglavlja (u junu Poglavlje 33 o finansijskim i budžetkim odredbama i Poglavlje 13 o ribarstvu i u decembru Poglavlje 17 o ekonomskoj i monetarnoj politici i Poglavlje 18 o statistici), tako da je od ukupno 35 poglavlja otvorila tek 16 od kojih su dva privremeno zatvorena. Evropski zvaničnici su i prilikom otvaranja dva nova poglavlja u decembru, kao i uvek, naglasili da je to znak napretka Srbije ka članstvu u EU ali da otvaranje daljih poglavlja može da se postigne samo ako ima napretka u vladavini prava i normalizaciji odnosa sa Prištinom i da će broj novootvorenih poglavlja u najvećoj meri zavisiti upravo od političke procene EU članica o napretku Srbije na tom planu.

Za vladavinu prava najvažnija su dva poglavlja otvorena na Trećoj međuvladinoj konferenciji EU i Srbije, održanoj jula 2016. godine – Poglavlje 23 – Pravosuđe i temeljna prava i Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost, što je značilo da se mora pristupiti usklađivanju brojnih zakona Srbije s pravom EU. Srbija je usvojila akcione planove za ova dva poglavlja i odredila ambiciozne rokove u kojima ih treba sprovesti. Međutim, veliki broj rokova je probijen pa je početkom 2018. godine najavljena revizija akcionih planova. Ovu informaciju potvrdila je i šefica Pregovaračkog tima Srbije, mada je ostalo nejasno kako će se akcioni planovi menjati, odnosno da li će se menjati samo predviđeni rokovi koji su ostali neispunjeni ili će se akcioni planovi unaprediti i eventualno dopuniti novim aktivnostima u cilju usklađivanja s potrebama koje su uočene u toku njihove realizacije. Najavljeno je da će se revizija obaviti do jeseni, ali se do kraja 2018. godine to nije dogodilo.

Zastoj u reformama i pogoršanje stanja u nekim oblastima uočili su i predstavnici evropskih institucija. Evropska komisija, koja prati ispunjavanje akcionih planova za ova dva poglavlja i izveštava države članice EU o napretku u ovim oblastima dva puta godišnje, je u internom izveštaju o Srbiji (*non-paper*) usvojenom u novembru 2018. usvojila veoma nepovoljan izveštaj u kome se konstatuje da nema značajnog napretka u ovim oblastima, posebno u reformi pravosuđa, borbi protiv korupcije, suočavanju sa ratnim zločinima i kažnjavanju počinitelaca ovih zločina i slobodi medija.

Komisija zaključuje da postoji neprihvatljiv politički pritisak ili uticaj na pravosuđe zbog činjenice da se komentarišu istrage i sudski postupci koji su u toku.

Takođe, nema informacija o primeni kodeksa ponašanja za članove Vlade i narodnih poslanika koji su usvojeni još 2016. i 2017. godine čijom primenom bi se ovi pritisci izbegli. Pohvaljen je napredak u rešavanju zaostalih sudskih predmeta i skraćivanju rokova trajanja postupaka, ali je konstatovano da u oblasti borbe protiv korupcije nema vidljivih rezultata. Negativno je ocenjena i primena Nacionalne strategije za istrage i procesuiranje ratnih zločina u koju nisu uključeni svi principi iz Poglavlja 23, kao i da nije uspostavljen sveobuhvatan sistem zaštite žrtava i svedoka.

Kritike nisu izostale ni kada je reč o slobodi izražavanja i medija jer se konstatuje da postoje zabrinjavajući slučajevi zastraživanja, pretnji i nasilja nad novinarima, da se retko procesuiraju slučajevi napada na novinare, da se govor mržnje u medijima toleriše budući da na to ne reaguju ni regulatorna tela ni tužilaštvo. Ukazano je i na sve jači ekonomski pritisak na medije.

Ocenu o napretku Srbije u evrointegracijama i sprovođenje reformi na koje se Srbija obavezala dao je i Evropski parlament (EP) poslednjih dana novembra 2018. U rezoluciji koju je usvojio EP ocenjeno je da postoji napredak u ekonomskim reformama ali da je veoma važno da se ostvare bolji rezultati u pogledu reformi pravosuđa, slobodi medija i suzbijanju korupcije. Na dokument koji je sačinio izvestilac EP za Srbiju, Dejvid Mekalister, poslanici su predložili osam amandmana i usvojeno je šest i to onih koji se odnose na slučaj Savamala,¹ odnos vlasti u Srbiji prema genocidu u Srebrenici, očuvanje prirodno zaštićenih sredina i gradnju mini hidroelektrana na Staroj planini.

Ovakva ocene stanja u Srbiji na kraju godine je zabinjavajuća kada se ima u vidu da je Evropska komisija u februaru 2018. godine usvajanjem strategije za „Verodostojnu perspektivu proširenja i pojačano angažovanje EU na Zapadnom Balkanu“ potvrdila evropsku budućnost regiona i jasno stavila do znanja državama Zapadnog Balkana da će one u narednim godinama imati šansu da ostvare napredak na evropskom putu. Ocena da Srbija nije ostvarila veliki napredak u reformama pojedinih važnih oblasti dovodi u pitanje mogućnost da ona pristupi EU najkasnije do 2025. godine kako je navedeno u Strategiji.

U Strategiji je jasno istaknuto da u procesu pridruživanja moraju da se ulože veliki naponi u ključne reforme poput vladavine prava i osnovna prava, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, poboljšano funkcionisanje demokratskih institucija, državne uprave i ekonomije. Takođe se očekuje od svih država da jačaju dobrosusedske odnose i rešavaju otvorena pitanja, posebno granične sporove, kao i da se iskreno zalažu za prevazilaženje nasleđa prošlosti kroz pomirenje i rešavanje

1 Radi se o bespravnom rušenju objekata u centru Beograda u noći nakon parlamentarnih izbora aprila 2016, kada je motorizovana grupa više desetina lica sa fantomkama preuzela faktički vlast na ovom delu grada, primenom fizičke sile oterali građane koji su se zatekli na ovom prostoru, a policija nije reagovala na pozive građana. O slučaju Savamala vidi više u *Izveštaj 2016*, I.5.2.10. Do kraja 2018. godine, znači posle više od dve godine, nema podataka o licima koja su ovo učini- nila niti je iko odgovarao.

bilateralnih sporova, ali je napomenuto da će svaka zemlja biti nezavisno ocenjivana prema ostvarenom napretku u ispunjavanju zadatah uslova.

Poglavlje 35 je takođe ključno za dalji napredak Srbije u evrointegracijama. Ovo poglavlje je u pregovorima sa Srbijom specifično jer sadrži mehanizam za praćenje sprovođenja postignutih dogovora u okviru dijaloga Beograda i Prištine. Pregovaračka pozicija EU u pristupnim pregovorima sa Srbijom predviđa normalizaciju odnosa sa Prištinom, poštovanje i primenu postignutih briselskih sporazuma. Američka administracija do 2018. godine nije bila aktivno i otvoreno angažovana u pregovorima koji se vode u Briselu pod pokroviteljstvom EU, međutim, SAD se u 2018. mnogo više angažuju na ovom planu. U aprilu je region posetio vršilac dužnosti zamenika pomoćnika američkog državnog sekretara, Metju Palmer, i posle sastanaka održanih u Beogradu i Prištini izjavio da njegova zemlja očekuje da Beograd i Priština nastave dijalog i da se nada da će do normalizacije odnosa doći do kraja godine.

Ova očekivanja nisu ispunjena. Naprotiv, odnosi Beograda i Prištine bili su obeleženi incidentima, međusobnim optužbama i napetostima cele godine tako da u 2018. godini nije bilo većeg napretka u pregovorima koji traju već nekoliko godina uz posredovanje Evropske unije. Do porasta napetosti došlo je već u januaru 2018. godine, kada je u Kosovskoj Mitrovici izvršen atentat na Olivera Ivanovića, predsednika opozicione stranke Građanska inicijativa „Sloboda, demokratija, pravda“, koji je važio kao čovek koji se zalagao za zajednički život dva naroda. Ivanović se kandidovao na izborima za gradonačelnika Kosovske Mitrovice u jesen 2017. godine kada je protiv njega u provladinim medijima u Srbiji vođena užasna negativna kampanja, kada je nazivan izdajicom razbijačem srpskog jedinstva. Do karaja 2018. ovo ubistvo nije rasvetljeno, a vlasti u Srbiji tvrde da je u Srbiji otvorena istraga, ali da izostaje saradnja istražnih organa u Prištini.

Izostala je i saradnja glavnih aktera pregovora o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine. Naime, u martu je održan sastanak pregovaračkih timova na tehničkom nivou, ali on nije doveo do napretka, potom je organizovan sastanak visoke predstavnice EU za spoljnu politiku i bezbednost Federike Mogerini (*Federica Mogherini*) sa predsednikom Srbije Aleksandrom Vučićem i predsednikom Kosova Hašimom Tačijem koji je takođe završen bezuspešno. Nova runda dijaloga održana je u julu ali ni tada, po izjavama učesnika, nije bilo napretka i dogovora o pravno obavezujućem sporazumu. Nastavak dijaloga bio je zakazan za 7. septembar u Briselu, ali se Vučić i Tači tada nisu sastali, već je Mogerini održala odvojene sastanke s dvojicom predsednika. Poslednji sastanak u 2018. godini bio je početkom novembra ali ni on nije doneo očekivane rezultate.

Kosovske vlasti su početkom novembra 2018. godine uvele takse od 10% na sve proizvode koji dolaze iz Srbije i Bosne i Hercegovine. Tom odlukom izuzeti su proizvodi međunarodnih brendova koji se proizvode u te dve zemlje, ali su nekoliko nedelja kasnije povećane takse na 100%, da bi posle nekoliko dana na listu dodata i roba stranih kompanija koje imaju pogone u Srbiji. Još jedna odluka prištin-

skih vlasti izazvala je negativne reakcije u Srbiji. U decembru je kosovski parlament usvojio, bez prisustva poslanika Srpske liste, tri zakona kojima se započinje proces transformacije Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS) u vojsku Kosova. Političari na vlasti u Srbiji oštro su kritikovali ovu odluku navodeći da su time prekršeni Briselski sporazum i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Vlasti na Kosovu su sve poteze opravdavale tvrdnjom da Srbija radi protiv interesa Kosova na međunarodnom planu posebno ističući aktivnu diplomatsku kampanju da povuku priznanje Kosova u odnosu na države koje su to učinile ali takođe i kampanju koja je vođena da bi se sprečio prijem Kosova u INTERPOL.

Pored vladavine prava i normalizacije odnosa Beograda i Prištine zvaničnici Evropske unije uporno insistiraju na saradnji država u regionu i u tom cilju je pokrenut Berlinski proces² u okviru koga je 2018. godine u julu održan peti po redu Londonski samit na kome su dominirale bezbednosna i politička agenda. Takođe je, prvi put posle samita u Solunu, 2003. godine, u Sofiji u maju 2018. održan sastanak na nivou šefova država i vlada zemalja Zapadnog Balkana. Samit EU – Zapadni Balkan bio je prilika da visoki zvaničnici direktno razgovaraju, da se ojačaju veze regiona sa EU i veze unutar regiona budući da su glavne teme samita bile inicijative navedene u Strategiji i to: jačanje vladavine prava i angažmana u oblasti bezbednosti i migracija, podrška socioekonomskom razvoju i pomirenju i dobrosusedskim odnosima, inicijativa za bolju saobraćajnu i energetska povezanost i inicijativa za digitalnu agendu za Zapadni Balkan.

Međutim, odnosi Srbije sa državama iz regiona Zapadnog Balkana bili su i u 2018. godini opterećeni nizom otvorenih pitanja. To su pitanja granica, suočavanja sa posledicama ratova devedesetih, dezintegracioni procesi u nekim državama s ovih prostora, pitanja sukcesije posle raspada SFRJ, pronalaženje i otkrivanje nestalih lica, položaj i zaštita manjina i mnoga druga. U toku godine bilo je uspona i padova, ali i ozbiljnih zaoštavanja odnosa.

Iako je pitanje suočavanja sa prošlošću bila tema sastanka u Londonu mora se zaključiti da, više od dvadeset godina od prestanka sukoba na prostorima bivše Jugoslavije, izostaje i iskrena podrška vlasti u državama koje su nastale posle raspada SFRJ da se ratni zločini osude. U Srbiji je pre dve godine usvojena Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina ali njeni ciljevi u 2018. godini nisu ostvareni. Suđenja traju neopravdano dugo, neefikasna je i potraga za nestalima a nije obezbeđen ni zadovoljavajući pravni okvir za zadovoljavanje žrtava ratova devedesetih. Ovakav odnos prema tranzicionoj pravdi se u javnosti tumači time da je izvestan broj političara koji su danas na vlasti u svojim političkim nastupima imao direktan ili indirektan uticaj na stvaranje ratne klime devedesetih. Posebno zabrinjava sve češće pojavljivanje osuđenih ratnih zločinaca u javnosti i medijima, da se u javnosti

2 Berlinski proces predstavlja inicijativu nemačke kancelarke Angele Merkel, da se predstavnici zemalja Zapadnog Balkana, počev od 2014, kada su se sastali u Berlinu, sastaju svake godine s ciljem da se čvršće ekonomski povežu.

oni tretiraju kao heroji čime se šalje poruka da nema pomirenja na prostorima bivše Jugoslavije, dok su žrtve i preživeli praktično potpuno zanemareni.

2. Uslovi za ostvarivanje ljudskih prava u Srbiji u 2018. godini – bez dijaloga i demokratskih procedura

Bitan uslov za uspostavljanje i konsolidaciju demokratije i unapređenja ljudskih prava u Srbiji je izgradnja i jačanje institucija i nezavisnih državnih tela tako da su u službi zaštite prava svih građana Srbije, eliminisanje političkog uticaja na funkcionisanje i rad državnih organa, posebno na pravosuđe, slobodni i fer izbori kao preduslov za ostvarivanje političkih prava svih građana, otvoreni demokratski dijalog o ključnim pitanjima državne politike što podrazumeva slobodne, profesionalne i nezavisne medije. Nijedan od ovih uslova nije ispunjen u 2018. godini.

Ustavna reforma u oblasti pravosuđa, predviđena Akcionim planom za Poglavlje 23 trebala je da bude završena do kraja 2017. godine, ali je nadležno ministarstvo tek sredinom 2017. organizovalo javne konsultacije. Najozbiljnije sumnje u iskrenost vlasti da se kroz ustavne reforme onemogućí uticaj izvršne i zakonodavne vlasti na pravosuđe izaziva način na koji su se predstavnici Ministarstva pravde odnosili prema članovima profesionalnih organizacija sudija i tužilaca i aktivistima i stručnjacima iz civilnog sektora u toku dijaloga o reformi Ustava. Krajem januara 2018. godine konačno je Ministarstvo pravde objavilo amandmane na članove Ustava Srbije u odnosu na pravosuđe, a saržina ovih amandmana potvrdila je da ne postoji iskrena volja vlasti da ustavnim odredbama stvori uslove za punu nezavisnost pravosuđa, što potvrđuju i negativne reakcije ne samo predstavnika pravosudnih organa i civilnog društva već i veliki broj stručnjaka i profesora ustavnog prava.

Podršku predlogu Ministarstva pravde dalo je u martu 2018. četrdeset organizacija civilnog društva od kojih gotovo četvrtina nije upisana u Agenciji za privredne registre. U septembru 2018. osnovano je i novo Udruženje sudija i tužilaca Srbije, koje daje podršku ustavnim amandmanima. Državno organizovanje „nevladinih organizacija“ koje nisu posvećene svojoj misiji, već služe isključivo za ostvarivanje ciljeva funkcionera i stranaka na vlasti nije nova pojava, ali je u poslednjih nekoliko godina dobila zabrinjavajuće razmere u Srbiji. U 2018. godini upadljiv je broj novoosnovanih nevladinih organizacija, medija i medijskih udruženja koji podržavaju vlast. Posebno zabrinjava što se na razne načine ove organizacije finansiraju iz budžeta, uglavnom preko javnih konkursa namenjenih za aktivnosti nevladinih organizacija u netransparentnom postupku ili preko konkursa za dodelu sredstava za sufinansiranje medija u projektima od javnog interesa.

Reforme imaju za cilj da se ustavne odredbe koje se odnose na pravosuđe izmene tako da obezbede ustavne garancije stvarne nezavisnosti sudske vlasti i da se pravosuđe u potpunosti oslobodi političkog uticaja uz puno poštovanje načela vladavine prava a u cilju funkcionisanja pravne države. Nažalost i posle usvaja-

nja minimalnih standarda iz komentara Venecijanske komisije, predloženi ustavni amandmani nisu obezbedili nezavisno pravosuđe i isključivanje političkog uticaja na pravosuđe. Stručna javnost i veliki broj nevladinih organizacija koje se godinama bave stanjem u pravosuđu ocenile su veoma negativno ponuđeni tekst i predložile da se u izradu amandmana uključi stručna javnost i profesori ustavnog prava. Uprkos tome Vlada je krajem novembra dostavila predlog za promenu Ustava Narodnoj skupštini Republike Srbije i najavila usvajanje amandmana u prvoj polovini sledeće godine.

Međutim, postoji opravdana bojazan da rasprava u Skupštini neće dovesti do poboljšanja predloženih amandmana kada se ima u vidu praksa srpskog parlamenta da poslanici vladajuće koalicije, koji imaju apsolutnu većinu, opstruiraju skupštinske rasprave. Opšti je utisak u javnosti da se u Skupštini ne vode ozbiljne rasprave o zakonima već da se sati predviđeni za sednice parlamenta troše na rasprave o temama koje nisu u vezi sa zakonodavnim aktivnostima najvišeg zakonodavnog i predstavničkog tela u zemlji i na nepristojna vređanja političkih protivnika, kao i da je demokratski parlamentarni dijalog zamenjen oštrim i nepristojnim ispadima pojedinih poslanika.

Najdrastičniji primer urušavanja parlamentarnog dijaloga je decembarska sednica na kojoj je na dnevnom redu bilo usvajanje budžeta za 2019. godinu, kada su poslanici vladajuće koalicije zloupotrebili pravila skupštinske procedure i sprečili, ne samo opozicione poslanike da daju svoje primedbe i ocene predloženog budžeta, već i čitavu javnost da čuje ocene ovog najvažnijeg zakona koji direktno utiče na život građana Srbije, zbog čega su pojedini opozicioni poslanici napustili sednicu parlamenta i iznosili svoje amandmane na budžet za 2019. godinu u hodniku Skupštine Srbije.

Pored toga što opozicija u parlamentu nema prostora da javnosti saopšti svoje stavove kroz demokratsku parlamentarnu debatu ona takođe nema mogućnost da iznese mišljenje o važnim političkim temama u medijima, budući da je većina medija pod kontrolom vlasti i da opozicija nema pristup televizijama sa nacionalnom frekvencijom. S druge strane, upadljiv je porast broja štampanih medija koji medijsko izveštavanje koriste za napadanje i diskreditovanje protivnika i kritičara vlasti, i na naslovnim stranama i u člancima koje objavljuju, iznose lažne i neproverene vesti što predstavlja opasnost kada se zna da mediji imaju ključnu ulogu u informisanju javnosti i kreiranju javnog mnjenja.

Kapacitet proevropskih i demokratskih opozicionih stranaka veoma je oslabljen zbog stalnih napada vladajućih struktura i laži o liderima i delovanju političkih protivnika koalicije na vlasti koje se na razne načine plasiraju u javnosti, zbog nedostataka otvorenog dijaloga u društvu, zbog sve jačeg političkog pritiska na medije, ali i zbog toga što su sprečeni da vode fer i demokratsku izbornu kampanju. To se u 2018. godini jasno videlo na lokalnim izborima u Beogradu i u još nekoliko gradova u Srbiji. Funkcionerska kampanja bila je izrazitio zastupljena na ovim izborima. Naime, u izornoj kampanji su funkcioneri vladajuće koalicije koristili javne resurse

i promovisali svoje redovne aktivnosti kao deo kampanje. Pored toga u samoj kampanji učestvovao je veliki broj ministara Vlade Srbije, predsednica Vlade i predsednik države, Aleksandar Vučić, koji je na svim lokalnim izborima u 2018. pa i na beogradskim bio i nosilac liste SNS i pojavljivao se na predizbornim mitinzima i skupovima.

Ovakvo stanje dovelo je do toga da se jedan broj opozicionih stranaka okupi oko Saveza za Srbiju (SzS) pred izbore u Beogradu. Savezu su pristupile i neke grupe građana, sindikati i građanske inicijative, tako da postoji izvesna nada da će se prevazići dosadašnje slabosti opozicije i da će konačno pokazati spremnost da tako ujedinjeni vode državu u pravcu koji u svojim nastupima zagovaraju, bez obzira na rizike, nezadovoljstva građana i opasnosti koje donose reformski procesi.

Nadu pojačava i činjenica da su građani takođe iskazali svoje nezadovoljstvo na protestima koji su organizovani svake subote u decembru 2018. godine. Protesti su počeli u organizaciji Saveza za Srbiju zbog fizičkog napada na opozicionog lidera koalicije Saveza za Srbiju, Borka Stefanovića, u Kruševcu, ali su vremenom prerasli u građanske proteste. Organizovani su preko društvenih mreža i njihova glavna karakteristika je da su bili masovni jer je na njima učestvovalo više desetina hiljada ljudi. Ostaje da se vidi šta će se događati u 2019. godini i da li će oni prerasti u ozbiljne političke proteste i dovesti do promena u načinu vladanja u Srbiji. Glavni zahtevi građana koji su izašli na proteste su pravedni i fer izborni uslovi i bojkot izbora ukoliko se zahtevi ne ispune, promena načina vladanja u Srbiji, poštovanje ustava i zakona i sloboda medija.

Stanje medija i u medijima je i u 2018. godini alarmantno budući da nikada ranije na javnoj sceni nije bila očiglednija konfrontacija vlasti i medija, osim u vreme kada je u Vladi Slobodana Miloševića, Aleksandar Vučić bio ministar za informisanje. Posebno zabrinjava činjenica da na jednoj strani stoji čvrsta, monolitna vlast koja u potpunosti kontroliše većinu medija i koristi ih kao sredstvo za svoju političku promociju, a na drugoj mali broj medija koji profesionalno obavljaju svoj posao i koji su pod konstantnim pritiskom vlasti, izloženi skoro svakodnevnom optužbama da su strani plaćenici, da rade protiv države i sl. U 2018. godini zabeleženo je 102 napada na novinare, većinom na one koji se bave istraživačkim novinarstvom, izveštavaju o organizovanom kriminalu i korupciji i sl.

Medijski stručnjaci već godinama ukazuju na tabloidizaciju medija koja ima dalekosežne posledice, a koja je u 2018. godini bila prisutna više nego ikada ranije. Dodatno zabrinjava što provladini tabloidi šire strah i paniku kod građana, skoro svakodnevno se na naslovnim stranama ovih tabloida mogu pročitati vesti o skorom napadu na Srbiju, akcijama izmišljenih neprijatelja kojima je cilj uništenje srpskog naroda, senzacionalističke vesti o spoljašnjim i unutrašnjim zaverama koje se kuju protiv Srbije, srpskog naroda i političara na vlasti.

Dugo najavljivana ozbiljna borba protiv korupcije nije uočljiva u javnosti. Bitan preduslov da ova borba bude efikasna je i zadovoljavajući pravni okvir koji po-

drazumeva ozbiljnu intervenciju u odredbe koje se tiču nadležnosti i položaja Agencije za borbu protiv korupcije kojima mora da se osigura suštinska nezavisnost ove institucije. I pored čvrstih obećanja ministarke pravde, Nele Kuburović, datog još u oktobru 2017. da će novi zakon biti usvojen do kraja te godine, to se nije desilo ni do kraja 2018. iako je potreba da se ovaj akt unapredi utvrđena pre pet godina u nacionalnim strateškim dokumentima. Nacrt novog zakona predstavljen je javnosti tokom 2018. ali je on po ocenama stručne javnosti korak nazad u odnosu na prethodni nacrt tog zakona iz 2016. Sprovedenje planiranih antikorupcijskih reformi usporava i to što još uvek nisu usvojeni ni zakoni o ispitivanju porekla imovine i o finansiranju političkih aktivnosti.

Probijanje rokova koje daju nadležni organi u Srbiji je postalo gotovo uobičajeno iako se zbog toga gubi poverenje građana u iskrenu posvećenost reformama. Pored toga, tako se urušavaju ionako slabe demokratske institucije. Ako se analizira reakcija vlasti na delovanje nezavisnih državnih institucija koje štite ljudska prava ne može se izbeći utisak da predstavnici vladajuće većine još uvek ne shvataju da nezavisna tela nisu predstavnici opozicije, već kontrolni deo vlasti. Ovo nerazumevanje uloge nezavisnih tela često je i izvor problema sa kojima se ona susreću u naporima da se građanima omogući puno uživanje i zaštita njihovih prava.

U 2018. godini to je bilo očigledno kada je reč o odnosu vlasti prema instituciji Poverenika za slobodan pristup informacijama od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Naime, Poverenik, Rodoljub Šabić, bio je izložen stalnim kritikama i napadima. Budući da je mandat aktuelnom Povereniku istekao u decembru a da do kraja 2018. godine postupak za izbor novog nije pokrenut iako su organizacije civilnog društva pokrenule inicijativu pred Odborom za kulturu i informisanje da se obezbedi kompetitivni proces izbora uz mogućnost učešća i praćenja zainteresovane javnosti. Inicijativa sadrži i predlog na koji način da se provere kandidati, traži se da imaju integritet koji je neophodan za obavljanje kontrole i nadzora rada drugih državnih organa, da nisu povezani sa političkim strankama, da nisu kršili zakone, da pokažu poznavanje profesionalnih standarda i da imaju relevantno stručno znanje i iskustvo u oblasti zaštite podataka o ličnosti i pristupa informacijama od javnog značaja.

Deo opozicije i veliki broj nevladinih organizacija strahuju da bi na čelo ove nezavisne institucije, suprotno zakonskim propisima, mogao doći partijski kadar što ne bi bilo veliko iznenađenje za srpsku javnost jer je politizacija javnih funkcija postala redovna pojava. Pored toga, ustalila se praksa da se zapošljavaju članovi partija na vlasti, da se dupliraju funkcije i primanja funkcionera na vlasti tako što se biraju za članove upravnih i nadzornih odbora javnih preduzeća i na državnom i na nivou lokalnih samouprava. To se odražava na funkcionisanje administracije u kojoj je sve manje profesionalnih kadrova, urušavaju se tek izgrađene institucije koje treba da obezbede stabilnost u funkcionisanju državnog aparata na profesionalan i delotvoran način nezavisno od promena partija na vlasti.

Pored toga što ovakva praksa slabi kapacitete države ona dovodi u nejednak položaj veliki broj građana Srbije tako da je neravnopravnost duboko ukorenjena u

sve sfere javnog i privatnog života. To se negativno odrazilo na stavove mladih koji su nezainteresovani za politička dešavanja, većinom su nezaposleni i žive sa roditeljima a veliki je procenat onih koji ne vide budućnost u Srbiji i žele da se isele. Već nekoliko godina statistički podaci ukazuju da se veliki broj građana Srbije iseljava u potrazi za boljim poslom i uslovima života i da su to većinom visokoobrazovani mladi ljudi koji ne mogu da se zaposle i strahuju od neizvesne budućnosti.

Mada neki ekonomisti pozitivno ocenjuju reforme koje sprovodi srpska Vlada da privredni rast Srbije u 2018. godini značajno zaostaje u poređenju s privrednim rastom zemalja u regionu. Ekonomski analitičari smatraju da je jedan od razloga za ovakvo stanje slabost samog privrednog sistema i nedozvoljeni upliv politike i drugih neformalnih centara moći na privredu. Ovo negativno utiče na standard građana Srbije pošto veliki procenat stanovništva, ne može da zadovolji osnovne životne potrebe. Srbija ima i dalje veoma visoku stopu apsolutnog siromaštva kao i stopu rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. Siromaštvo, rizik od siromaštva i socijalna isključenost su izrazito rasprostranjeni među romskom populacijom, pogotovo u neformalnim romskim naseljima. Međutim, od siromaštva nisu pošteđeni ni drugi stanovnici Srbije pošto je veoma visok procenat onih koji nisu u stanju da zadovolje minimalne egzistencijalne potrebe. Iako po statističkim podacima dolazi do blagog smanjivanja broja lica koja su siromašna to je posledica smanjivanja broja stanovnika Srbije, a manjim delom smanjivanja učestalosti siromaštva.

*

* *

Dakle, kada ocenjujemo društvene i političke okolnosti za uživanje i unapređenje ljudskih prava u 2018. godini, glavni je utisak da je stanje slično kao i ranijih godina, da je godinu obeležilo odsustvo javnog dijaloga, gušenje medijskih sloboda, ignorisanje svakog kritičkog mišljenja i urušavanje pojedinih, već ostvarenih prava i sloboda. Sve ovo praćeno je često bezobzirnim napadima na sve koji drugačije vide budućnost srpskog društva i nisu spremni da bezrezervno podržavaju poteze i odluke vladajućih struktura.